

STOCKHOLMS
LÄNS
MUSEUM

The
Unstraight
Museum

STHLM Region Unstraight

Pedagogisk handledning

STOCKHOLMS
LÄNS
MUSEUM

Grafisk form: Johanna Eklöv
Nacka 2016
© Stockholms läns museum
stockholmslansmuseum.se

Innehåll

Förord.....	5
Normer kopplade till läroplanen	7
Berättelser	8
Att skriva normens historia	18
3 övningar.....	19
Tips när du arbetar med normer	24

Förord

När vi i allmänna ordalag talar om Sveriges historia som "vår historia" ger det intryck av att det finns en enhetlig och linjär historieberättelse. Det är naturligtvis inte sant. Vår historia rymmer berättelser från många olika människor som kan ge andra och helt nya perspektiv på Sveriges historia.

Genom projektet Stockholm region Unstraight har vi arbetat för att uppmärksamma berättelser och platser i Stockholms län som är och har varit betydelsefulla för hbtq-communityt, för att på så sätt göra dessa till en del av den allmänna historieskrivningen.

Några av de platser och berättelser som vi uppmärksammar genom projektet finns med i denna lärarhandledning tillsammans med texter om normkritik och historieskrivning samt praktiska övningar och tips. Med denna handledning hoppas vi kunna inspirera er lärare att fortsätta uppmuntra era elever att nyfiket granska, ifrågasätta och komplettera det vi idag kallar Sveriges historia. Vi kommer aldrig att bli färdiga - tvärtom. Det är ett ständigt pågående arbete att skriva, omtolka och bearbeta vår gemensamma historia.

Annelie Kurttila

Enhetschef, Publik och kunskap/Stockholms läns museum

Projektet Stockholm region Unstraight är ett samarbete mellan Stockholms läns museum och The Unstraight Museum med bidrag från Länsstyrelsen i Stockholms län.

NORMER

Sociala rättesnören, oskrivna lagar och ideal som kan vara till hjälp för hur vi bör agera vid olika sociala interaktioner men som samtidigt även kan begränsa en individs rätt att uttrycka sin identitet och åsikt.

Källa: rattighetscenter.se

Normer:

Är en oskriven regel

Drar upp gränser

Säger hur vi bör vara och hur vi inte bör vara

Begränsar

Har konsekvenser i form av fördelar och

Nackdelar

Hänger ihop med makt.

Normer kopplade till läroplanen

Aurora Cederholm

Kopplingar till skolans styrdokument

I skolans kursplaner anges att undervisningen skall ta upp frågor kring sexualitet, relationer, kön och jämställdhet. Nedan kommer några utdrag ur ämnesplanerna för historia och samhällskunskap. Där kan vårt material hjälpa till att föra diskussionen framåt kring mänskliga rättigheter.

Grundskolan åk. 7-9

Historia, i ämnets syfte finns exempelvis följande:

Undervisningen i ämnet historia ska syfta till att eleverna utvecklar såväl kunskaper om historiska sammanhang, som sin historiska bildning och sitt historiemedvetande. Detta innebär en insikt om att det förflutna präglar vår syn på nutiden och därmed uppfattningen om framtiden. [...] Den ska också bidra till att eleverna utvecklar historiska kunskaper om likheter och skillnader i människors levnadsvillkor och värderingar. Därigenom ska eleverna få förståelse för olika kulturella sammanhang och levnadssätt.

Undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att tillägna sig en historisk referensram och en fördjupad förståelse för nutiden. De ska också få möjlighet att utveckla en kronologisk överblick över hur kvinnor och män genom tiderna har skapat och förändrat samhällen och kulturer. [...] Därigenom ska eleverna få olika perspektiv

på sina egna och andras identiteter, värderingar och föreställningar.

Samhällskunskap, i ämnets syfte finns exempelvis följande:

Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper om hur individen och samhället påverkar varandra. Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla en helhetssyn på samhällsfrågor och samhällsstrukturer. I en sådan helhetssyn är sociala, ekonomiska, miljömässiga, rättsliga, mediala och politiska aspekter centrala.

Undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar förtrogenhet med de mänskliga rättigheterna och med demokratiska processer och arbetssätt. Den ska också bidra till att eleverna tillägnar sig kunskaper om, och förmågan att reflektera över, värden och principer som utmärker ett demokratiskt samhälle.

Gymnasieskolan

Historia, i ämnets syfte finns exempelvis följande:

Undervisningen i ämnet historia ska syfta till att eleverna breddar, fördjupar och utvecklar sitt historiemedvetande genom kunskaper om det förflutna [...]. Eleverna ska därigenom ges möjlighet att utveckla sin förståelse av hur olika tolkningar och perspektiv på det förflutna präglar synen på nutiden och uppfattningar om framtiden.

Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla sin historiska bildning och förmåga att använda historia som en referensram för att förstå frågor som har betydelse för nuet och framtiden, [...]. Eleverna ska också ges möjlighet att utveckla förståelse för olika tiders levnadsvillkor och förklara människors roller i samhällsförändringar. Undervisningen ska bidra till insikt i att varje tids människor ska förstås utifrån sin tids villkor och värderingar. Eleverna

ska också få utveckla förståelse av nutiden samt förmåga att orientera sig inför framtiden. Historia används för att både påverka samhällsförändringar och skapa olika identiteter.

Samhällskunskap, i ämnets syfte finns exempelvis följande:

Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska syfta till att eleverna breddar, fördjupar och utvecklar kunskaper om människors livsvillkor med utgångspunkt i olika samhällsfrågor. Politiska, sociala och ekonomiska band sammanlänkar i dag människor i olika samhällen över hela världen. I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla kunskaper om frågor som berör makt, demokrati, jämställdhet och de mänskliga rättigheterna inklusive barns och ungdomars rättigheter i enlighet med konventionen om barnets rättigheter.

Berättelser

Lovö kyrka Ekerö kommun

Vid Lovö kyrka anställdes vid 1700-talets början Magnus Johansson som klockare, dvs för att sköta klockringningen och leda kyrkosången. Vad ingen visste var att Magnus Johansson egentligen var kvinna, klädd som man.

Hen hade fötts på Åland som Maria Johansdotter och kommit till Stockholm med sin styvfar. Till en början försörjde hen sig genom att spela nyckelharpa på olika krogar. Några kroggäster övertalade hen att klä sig som man, en krogbesökare försåg hen med falskt pass och som Magnus Johansson började hen försörja sig som dräng, skomakarlärling och slutligen som klockare.

Magnus fick traktens pigor på fall, förälskade sig så småningom i pigan Maria Andersdotter och friade. Kärleken var besvarad och Maria Andersdotter tackade ja, medveten att Magnus var kvinna. Före bröllopet avslöjades Magnus av en präst i en församling där hen tidigare uppträtt som kvinna. Hen ställdes inför rätta i Svartsjö 1705 och inför rätten berättade Magnus/Maria att hen redan under uppväxten på Åland hade burit byxor och ägnat sig åt både dräng- och pigarbete. Magnus/Maria avslöjade även att hen hade beslutat sig för att bara älska vackra flickor. 1706 dömdes Maria Johansdotter till åtta dagar med vatten och bröd och kyrkoplikt för att ha brutit mot förbudet mot att bära manskläder.

Magnus/Maria var ingalunda ensam. Under historiens gång har flera personer uppmärksamats för att uppträda som det motsatta könet.

Inom forskningen finns flera olika förklaringar till varför kvinnor har bytt dräkt. En vanlig

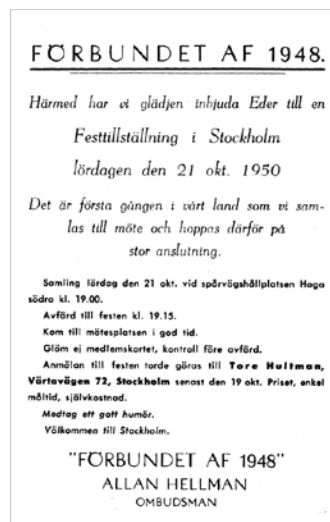
sådan är att kvinnor som vi idag kallar lesbiska eller bisexuella saknade ett samtida begrepp för att förstå sin egen sexualitet. Dragningen till andra kvinnor gjorde att de valde att klä sig som män, det blev logiskt eftersom män attraherades av kvinnor. En annan var att kvinnor var utestängda från många yrken och att ta sig en förklädnad kunde i vissa av fallen innebära en möjlighet till försörjning. Några av dessa kvinnor tog värvning i armén under falskt namn och förklädnad. Andra kvinnor var troligen heterosexuella och hade äventyrliga eller romantiska motiv. De kunde förklä sig till män för att inleda kärleksrelationer, få tillgång till mäns rörlighet eller för att kunna följa med sin make ut i krig. Ytterligare andra identifierade sig troligen som män.

Den dominerande synen idag, som har varit rådande sedan 1800-talet, är att det finns två kön, ett manligt och ett kvinnligt. Innan dess rådde den så kallade enkönsmodellen. Man tänkte sig att det fanns ett kön och att vaginan var en inverterad penis. Dåtidens rådande syn på kropp och kön bidrog till att människor tilläts att göra formella könsbyten. Olika kroppsvätskor styrde temperamentet samt om kroppen blev manlig eller kvinnlig. Därför tänkte man sig att det också fanns mellanformer, det som kallats hermafroditer. Detta gjorde att det för rätten var angeläget att ta reda på en persons anatomi. Var man faktiskt tvåkönad, såsom man tänkte att det var möjligt, så var ett könsöverskridande beteende mer accepterat. Om man däremot till exempel saknade penis men utgett sig för att vara en man blev det för rätten en fråga om bedrägeri vilket ansågs vara väldigt allvarligt. ■

Lövö kyrka. Foto: Mattias Ek, Stockholms läns museum.

Inbjudan till svenska sektionens första möte 1950. RFSL:s arkiv.

Hagaparken Solna kommun

Den 21 oktober 1950 möttes några medlemmar i Det danske forbund af 1948 vid spårvagnslinje 3:s ändhållplats Haga södra grindar. De promenerade därifrån hem till skräddaren Gustav Adolf Pettersson i Solna där de bildade Den svenska sektionen för homosexuella och lesbiska som genom en utbytarfalang 1952 bildade RFSL.

Den svenska sektionen bildades i en tid där "homosexuell otukt" sex år tidigare hade blivit avkriminaliserat i ett fredligare och öppnare efterkrigsEuropa. Detta visade sig dock inte innefatta homosexuella, varför fler liknande sammanslutningar bildades.

Från 1950-talet har en enträgen kamp för acceptans och lika rättigheter pågått och har de senaste åren gett resultat.

Homosexualitet har naturligtvis alltid varit en del av mänsklighetens historia. Hur samhället har sett på detta har däremot varierat. Det finns rättsfall från 1500-tal och 1600-tal där personer blivit bestraffade för sexuella handlingar mellan personer av samma kön. Biskopen i Skara utfärdade "Brynulfs stadga" 1281, där den som syndar mot naturen ska böta nio marker. Det var under en lång tid kyrkans uppgift att ta hand om dessa ärenden, eftersom homosexualitet länge sågs som en synd, men inte ett brott.

Efter reformationen och början av 1600-talet började "sodomitisk syndh" uppmärksammas och beskrevs nu som ett brott som skulle bestraffas med skamstock eller i vissa fall döden.

1865 infördes en lag enligt vilken det var belagt med upp till två års straffarbete "att med annan person öva otukt, som mot naturen är". Till skillnad från många andra länder i Europa gällde lagen inte bara män utan även kvinnor.

Fyra kvinnor greps 1943 för att ha varit involverade med varandra. Vittnesuppgifterna, generande detaljrika, beskriver hur kvinnorna lärt känna varandra och ger en inblick i hur det var att endast i hemlighet och med få nära människor kunna vara den man är.

Att det inte längre var straffbart att ha förhållanden med personer av samma kön från och med 1944, gjorde inte att homofobin försvann, snarare tvärtom. Samhällsklimatet som rådde under 1950- och 1960-talen var hårt för HBTQ-personer och den som vågade vara öppen med sin läggning kunde få utstå mycket. I pressen kom en häxjakt att bedrivas under 1950-talet.

Flera historier om "Homosexligor" florerade i tidningarna och man ville komma åt den homosexuella prostitutionen som ansågs öka lavinartat där unga män och pojkar utnyttjades.

Homosexualitet definierades som en sjukdom och uppfattades därför som en samhällsfara och polisen utökade patrullering vid kända mötesplatser med polisrazzior i parker under 1960-talet.

Trots det hårda klimatet växte ändå organisationer och träffställen fram. Under 1950-talet startade flertalet restauranger, caféer och klubbar enbart för homosexuella. Här fanns

Haga södra grindar. Mattias Ek, Stockholms läns museum.

utrymme för att få vara sig själv och träffa andra. I början fungerade dessa frizoner framför allt som sociala sällskapsföreningar, men här skapades också utrymme för att organisera sig och kämpa för förändringar.

Under slutet av 1960-talet började en ny radikal och öppnare gayrörelse växa fram i USA efter Stonewallrevolten i New York 1969 då besökarna på klubben Stonewall Inn fick nog och gjorde motstånd mot polisen vid en av flera upprepade razzior. Detta kom även att påverka RFSL i Sverige som från 1970-talet fokuserade på att arbeta mer öppet och radikalt för lika rättigheter. Här blev undervisning och upplysning i skolorna ett eget fokusområde.

Under 1980-talet gjorde HIV/AIDS sitt intåg och RFSL arbetade då preventivt med information och upplysning.

Den grupp som samlades vid Haga södra grindar den där höstdagen 1950 verkade i ett till stor del fördomsfullt samhälle. Trots detta formulerade de redan 1953 en skrivelse till Socialstyrelsen med krav på rätt att ingå äktenskap. Förslaget gick inte igenom då, men under sex decennier har ett envist arbete för lika rättigheter bland annat resulterat i:

- 1977** Den första frigörelsedemonstrationen som utvecklades till frigörelseveckan.
- 1979** Avskaffandet av klausulen som beskriver homosexualitet som en sjukdom.
- 1987** Lagen om förbud mot olaga diskriminering även omfattar homosexuella
- 1995** Lagen om registrerat partnerskap
- 2001** Att samkönade par får adoptera.
- 2009** Att könsneutralt äktenskap införs.

Tyresövallen Tyresö kommun

”För mig personligen har fotbollen alltid varit en plats där jag har kunnat uttrycka mig utanför snäva ramar för vad en tjej ska vara, hur en tjej ska se ut, hur en tjej ska sporta. En plats där min lesbiska identitet aldrig har varit ett problem, aldrig ifrågasatts” säger Saga Nurmi, journalist och fotbollssupporter.

Tyresövallen, som förut gick under namnet Bollmoravallen, blev anlagd på 1960-talet och ingick i detaljplanen för bostadsområdet som byggdes vid samma tid. I alla år har den också varit hemmaplan för Tyresö FF och här spelas över 500 fotbollsmatcher per år, allt från femmannalag till Champions league-matcher.

Publikrekordet sattes 2013 när damlaget i Tyresö FF, med bland andra Christen Press i spetsen, vann med 2-1 över Paris Saint-Germain i sextondelsfinalen i Champions League. Den matchen sågs av 3 327 personer.

Tyresö FF bildades 1971 och är mest känd för sitt damlag. En elitsatsning resulterade i att laget gick upp i damallsvenskan 2010 och blev svenska mästare 2012. I laget fanns då Marta Viera da Silva, Caroline Seger och Linda Sembrant för att nämna några. I Champions league var laget framgångsrikt och fick silver 2014 efter förlust mot tyska VfL Wolfsburg. Under dessa år var Tyresö FF:s

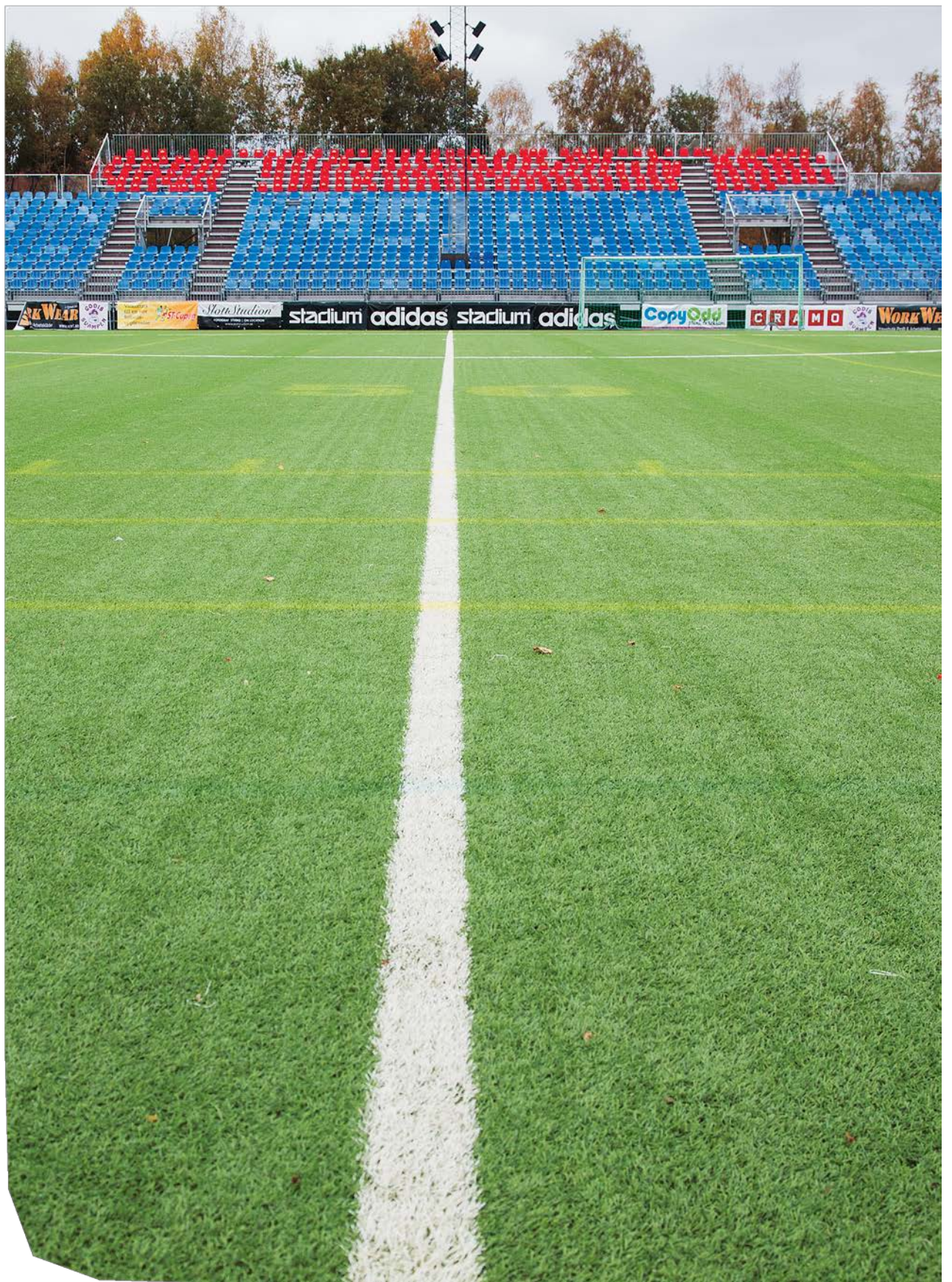
damlag ett av Europas bästa klubbtag. Efter konkursen 2014 fick damlaget lov att dra sig ur allsvenskan.

I slutet av 1800-talet började fotboll spelas i Sverige och från början var det människens sport. Den första matchen mellan två damlag i Stockholm spelades 1918 och kritiken var inte nådig:

”Det finns icke ord nog starka att fördöma kvinnlig fotboll”... och ”Gärna må de klä sig i gymnastikbyxor och sparka till en lämnlig boll då och då, men för alldel, icke under anspråk på att detta skall hava något med fotbollsspel att göra.” Ur tidskriften Nordiskt idrottslif.

Från 1950-talet och framåt har damfotbollen varit på frammarsch men det dröjde ända till 1988 innan damallsvenskan startades. Jämförelsevis kan nämnas att herrallsvenskan funnits sedan 1924.

Att damfotboll är en dålig kopia av herrfotboll, att kvinnor är för sköra och att fotboll skapar okvinnliga kvinnor har varit återkommande argument mot kvinnlig fotboll. Samtidigt har föreställningen om fotbollsspelande kvinnor som lesbiska odlats. Precis som i samhället i övrigt finns homosexuella i alla sporter och fotboll är inget undantag. ■

Tyresövännen. Foto: Elisabeth Boogh, Stockholms läns museum.

Täby kyrka Täby kommun

”Kyrkan fick ny mening för mig, när Ahmed och jag stod där framför vår präst och förklarades äkta makar. En 800 år gammal kyrka, men en helt ny plats. Tillsammans skapade vi denna plats på nytt, så som människor har skapat den och gett den mening i mer än 800 år”, säger Joel.

Den lilla vitkalkade kyrkan av gråsten har byggts på i omgångar under medeltiden. Först byggdes kyrkans långhus med sadeltak på 1200-talet. Under nästa århundrade gjordes en tillbyggnad på den norra sidan. Där inne finns sakristian som är prästens omklädningsrum. Under 1400-talet kom den sista delen till i form av vapenhuset på den södra sidan.

På vapenhusets fasad kan vi se att även delar av runstenar kunde användas som byggmaterial. Här får vi veta att modern Gudlög reste runstenen till minne av sin son Holme som dött i Italien. Texten ”son sin och åt sig själv” står tydligt på en av de inmuraderunstensdelarna.

Mest känd är kyrkan för sina välbevarade kalkmålningar som den kände Albertus Pictor gjorde på 1480-talet. Från början hade kyrkan trätak invändigt men efter en brand murades valv av tegel i taket. Och det var då som Albertus Pictor anlätades att dekorera kyrkorummet.

Att målningarna är så välbevarade beror på

att de inte har blivit överkalkade. De har heller aldrig blivit utsatta för så kallad förbättringsmålning. Det enda som har hänt sedan Albertus och hans medhjälpare målade bilderna är att det som förut var rött har mörknat och det som förut var klart blått har bleknat.

Bilderna visar scener ur bibeln, både ur nya och gamla testamentet. Bland målningarna i taket finns Daniel i lejongropen, Paulus omvändelse och den berömda scenen där Döden spelar schack med en riddare och säger ”Jag spelar dig matt”. Längst fram i koret, ovanför den medeltida altartavlan, har Albertus placerat motivet Nådastolen där Gud håller den döde Jesus framför sig.

Här har generationer av par ingått äktenskap. Hösten 2009 beslutade Kyrkomötet att ge samkönade par rätt att vigas i Svenska kyrkan vilket var samma år som den könsneutrala äktenskapslagstiftningen infördes i Sverige. År 2013 vigdes Joel och Ahmed som det första samkönade paret i Täby kyrka. Paret vigdes av prästen Anna von Heland som säger:

– Kanske prövas många av oss lite extra när det inte är som vi är vana vid. Jag vet inte. Jag vet bara att kärlek är enkel att känna av och något svårare att hålla kvar. Vi har alla fått en möjlighet att göra just Guds eviga kärlek tydlig här på jorden. ■

Jag spelar dig Matt av Albertus Pictor. Foto: Anna Ulfstrand, Stockholms läns museum.

Sundbybergs simhall **Sundbybergs kommun**

Att kunna simma inomhus tas som en självklarhet i dag men så länge har möjligheten faktiskt inte funnits. Det var först vid 1930-talets slut, när simkunnighet ökade hos landets befolkning, och Simfrämjandet gav ut en skrift med råd och anvisningar för inomhusbassänger, som badhus med 25-meters simbassänger började byggas.

Sundbybergs simhall invigdes 1978 och är ritad av arkitekten Åke Östin. Med strikta linjer, mörkt tegel och utskjutande plåttak är stilen typisk för sjuttioalet. Numera finns även en modernare tillbyggnad, en följd av kommunens stigande antal invånare och ett ökat besöksstryck på simhallen.

Arkitektkontoret Urban Design anlätades för att rita en om- och tillbyggnad och på nyårsafton 2014 kunde den återinvigas.

Resultatet är en moderniserad simhall med en tillbyggnad i 2010-talsstil. Tillbyggnaden står i vinkel till den ursprungliga byggnaden för att markera de två olika byggnadsfaserna. Här

finns nu en glasad fasad som kan öppnas mot ett soldäck på sommaren. Och för att anknyta till den närliggande skogsdungen har fasaden även träpanel.

Inne i simhallen finns nu fem bassänger med bland annat en multibassäng med höj- och sänkbar botten för simundervisning och rehabträning. I barnbassängen har konstnären Backa Carin Ivarsdotter skapat ett guldkimrande sagoland i regnbågens alla färger av keramik och mosaik.

Simhallen är numera hbt-certifierad vilket betyder att personalen har fått utbildning av RFSL och hjälp med att ta fram verktyg och rutiner för att arbeta med likabehandling, bemötande och mänskliga rättigheter.

Som en följd av certifieringen finns också landets första flexrum här. Det är ett tredje omklädningsrum för människor med könsneutral identitet, personer med ledsagare av annat kön eller människor som av annan anledning vill byta om i ensamhet. ■

Sundbybergs simhall. Perspektiv av Urban Design.

Att skriva normens historia

Pia Laskar

Flera rapporter har under de senaste åren pekat på hur institutioner som har att spegla kulturarv inte beaktat den snedvridna representationen av till exempel kön, sexualiteter, religioner, etniciteter, seder eller traditioner.

Utställningar och berättelser ger därmed en ensidig bild av den egentliga mångfalden som förekommit i det förflutna och idag. Nya frågor, teman och berättelser efterfrågas för att komma tillrätta med museernas ensidighet. Forskare och museiprofessionella inom kulturarvsektorn arbetar bland annat med att lyfta fram lesbiska, homosexuella män, bisexuella eller transpersoner som på stuckit ut i det förflutna. Men det finns ett problem med adderandet som till exempel kan belysas av att i Argentina används tre T:n för att definiera transpersoner: transvestido, transexual och travesti, vilket pekar på att olikheterna inom en och samma kategori vanligen är större än skillnaderna mellan kategorierna. Och om det är komplicerat för oss idag – hur arbetar då historikern med att försöka fånga in olika inställningar i det förflutna till vad vi i dag kallar olika könsuttryck och sexuella uttryck?

Ett sätt är att fokusera på hur normeringsprocesser under historiens gång uteslutit, förkastat och förskjutit vissa kategorier till förmån för andra. Sexualitetshistoriker har undersökt hur vissa sexuella och könade uttryck vid olika tidpunkter och sammanhang stötts bort som oönskade vilket medfört att heterosexualiteten idealiserats och normerats så att den numera framstår som självklar och naturlig. I stället för att fokusera på hur de andra pekats ut kan vi studera hur normen (de första) uppstått. Normeringsprocesser har således också en historia som kan berättas!

Om den historien inte berättas framstår de uttryck som i dag uppfattas som avvikande som om de i alla tider har stått utanför normen.

Historiker påpekar att det som idealiseras eller normeras i en tid genomgår ständiga förändringar. Innebörden av att födas med snopp eller snippa har också förändrats, förskjutits

och omförhandlats under historien sedan forntiden – och förändras fortfarande.

Ta också till exempel beteckningarna lesbiska, homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersexuella – de uppstod en gång som medicinska diagnoser som skulle botas med mjuka eller hårda terapier. Innan sådana diagnoser uppstod sågs vissa sexuella handlingar som exempelvis tidelag och sodomi snarare som karaktärsfel som kunde straffas utifrån religiösa eller juridiska regler och lagar. Straffet skulle avhålla människor från att handla fel. Medicinen och andra vetenskaper såg däremot handlingarna som sprungna ur medfödda fysiska eller mentala defekter.

De medicinska diagnoserna blev så småningom nedsättande skambeläggande termer. Det stolta i att idag kalla sig lesbisk, böj eller transperson handlar mycket om att göra upp med skamkänslor som införlivats i individer som effekter av tidigare medicinska, juridiska eller vardagliga exkluderingsstrategier. Att stolt kalla sig lesbisk, flata eller böj och homo och söka efter ett förflutet handlar om att göra motstånd mot uteslutningsprocesserna – samtidigt är en sådan motståndshandling en konsekvens av det förflutnas normativa bortstöttningsstrategier.

Att studera hur sexuella normeringsprocesser gått till kan tydliggöra ett sådant förlopp i ett historiskt perspektiv. ■

3 övningar

Källa: RFSL ungdom bryt (övning 2 & 3).

1. Se färgen

Övning i att utmana vanan.

Ge instruktioner till gruppen: Titta runt i rummet under ca 30 sekunder. Lista allt som de kan se som har färgen vitt. Be dem strukturera/organisera i grupper och sedan skriva ner på papper vad de har kommit fram till. Be dem sedan att blunda.

Be dem därefter berätta vilka färger som är gröna, blåa, gula etc. Efter ett tag brukar reaktionen komma: "Men det var ju vitt vi skulle tänka på."

Be dem öppna ögonen. Berätta att vi ofta är tränade/vana/inkörda på att se heterosexuella par, inte hbtq-personer. Slå ingen på fingrarna! Men det handlar om att träna sig att se andra saker än det vad en först tror. Det finns oändligt många mer färger i rummet än vad en först tror sig se.

2. Papperskorgen

Att bli medveten om att det finns olika hinder för olika människor i livet. Vissa kan ha det lättare och slipper kämpa för att nå dit de vill, medan andra måste kämpa mycket eller aldrig får förutsättningar eller möjlighet att nå dit de vill. Det handlar bland annat om makt, diskriminering, handlingsutrymme, (o) rättvisa, privilegier och normer. Det handlar även om att synliggöra strukturer och hur de påverkar individer.

Gör så här

Låt deltagarna sitta ner. Det är bra om de sitter i rader (klassisk klassrumssittning).

Be alla deltagare att skrynkla ihop tre papper (använd gärna papper som ska till återvinningen).

Ställ fram en papperskorg vid främre raden.

Be några deltagare i mitten att stå upp och alla de andra att sitta ned. Säg att alla snart ska få kasta sina pappersbollar. De som träffar papperskorgen kommer att få en bra framtid med jobb, pengar och makt. Be sedan alla deltagare

att kasta sina skrynklade papper i papperskorgen från den plats de är på.

Det här kommer upplevas som orättvist av deltagarna. "Varför får vissa vara närmare papperskorgen? Varför får några stå upp? De är ju i vägen för mig när jag ska kasta." Dessa kommentarer brukar komma fram i och med övningen.

Samtal om orättvisor, förutsättningar och strukturer

- Samtala med deltagarna om att övningen är orättvis. Att det förstås är mycket lättare för de som sitter nära eller de som står upp att träffa papperskorgen.
- Ta också upp att bara för några sitter nära betyder det inte att de träffar papperskorgen, och att bara för att några sitter längre bak betyder det inte att alla där bak missar papperskorgen.
- Det handlar om olika förutsättningar och strukturer som gör att fler som är långt fram träffar än de som är långt bak. Men på individnivå behöver inte orättvisan märkas, det kan finnas en person långt bak som träffar och någon långt fram som missar.
- Visa därför på vikten av att kunna se strukturer. Det är exempelvis viktigt att kunna se hur diskriminering samverkar och påverkar förutsättningar och möjligheter.
- Samtala också med deltagarna om vad det är som kan göra att människor befinner sig längst fram. Vilka grupper av människor är det som oftast slipper hinder i livet? Vad är det som gör att vissa grupper av människor inte har samma hinder i livet som andra?
- Låt deltagarna skriva ned olika hinder som de tror eller vet finns i deras närmiljö.

OBS! fastna inte för länge i diskussion kring hinder, då det kan riskera att bli förenklade diskussioner som istället leder till cementering av föreställningar om individen utifrån kategorier.

3. Ett steg fram

Vilka möjligheter en har till jobb, bostad och utbildning varierar mycket beroende på exempelvis ens hudfärg, kön och sexualitet, vilken klass en kommer ifrån och vilken funktionsförmåga en har. Syftet med den här övningen är att få syn på orättvisorerna kring de fördelar och nackdelar som personer och grupper kan få av att följa respektive bryta mot normer.

Material

Använd rollerna från sida 21.

Gör så här i fyra steg

1. Börja med att läsa igenom påståendena på sidan 22 innan du gör övningen. Välj ut de påståenden som du tycker passar bäst för gruppen och ditt syfte med övningen. Övningen kan göras i två versioner. I båda fallen behöver ni tillgång till ett relativt stort och öppet rum. Antingen gör deltagarna övningen genom att få ett rollkort som de utgår ifrån eller så kan de utgå ifrån sig själva.

Om du väljer att göra den senare versionen är det viktigt att du och gruppen känner varandra ganska väl. Fördelen med denna version är att deltagarna i högre grad kan få syn på hur de själva påverkas och gynnas av olika normer. Reflektera gärna själv i förväg kring hur gruppen fungerar: hur kommer övningen att tas emot? Finns det motsättningar i gruppen som riskerar att förstärkas? Om du känner dig osäker på något av detta kan det vara bättre att göra versionen med lapparna. Gör du den här versionen kan du gärna poängtera för deltagarna att det är fritt fram att ljuga om man vill det och att ingen kommer att kontrollera om de ljög. Det kan skapa ytterligare trygghet i gruppen.

Väljer du att göra versionen med rollkortet är det viktigt att poängtera för deltagarna att de inte får visa eller berätta om sina kort för varandra. Dela ut korten och be alla att läsa tyst för sig själva vad som står på deras kort. Du kan också läsa upp rollerna för deltagarna en och en. Be alla att fundera en stund på egen hand över sin roll: Hur bor de? Med en eller flera personer? Vad har deras roll för bakgrund? Vad gör de på dagarna? På kvällarna? Vad drömmer de om? Det kan skapa ytterligare trygghet i gruppen.

2. Be gruppen att under tystnad placera sig på en linje i rummet bredvid varandra. Berätta för deltagarna att du kommer att läsa upp ett antal påståenden. Varje gång ett påstående stämmer in på en själv eller ens roll skall man flytta fram, annars skall man stanna kvar på samma plats. Börja med att läsa upp några enklare påståenden som gruppen ska ta ställning till för att låta alla prova på hur det går till. Det kan till exempel vara påståenden som »Jag gillar vaniljglass«, »Jag tycker om musik« eller »Det bästa jag vet är slaskiga vinterdagar».

3. Gå sedan vidare till att läsa upp påståendena på sida 22. Läs upp påståenden sakta, ett i taget. Ta en paus mellan varje påstående för att ge deltagarna tid att fundera, eventuellt flytta fram och se sig omkring var de andra befinner sig. Ibland kan det underlätta för gruppen att påståendet läses upp, till exempel: »Jag har ett EU-pass«, och sedan förtydligas: »Har du/din roll ett EU-pass, ska du alltså flytta framåt». När alla påståenden har lästs upp gäller det att stanna kvar på den plats man har hamnat. Be deltagarna att stanna kvar eller ännu hellre sätta sig på golvet. Om deltagarna har haft roller, be dem att berätta om sina roller för varandra. Låt dem diskutera med den som hamnat närmast om hur det kommer sig att de hamnat just där.

4. Samling och diskussion med diskussionsfrågor. Samla ihop gruppen, diskutera tillsammans:

- Var något påstående oklart eller svårt att ta ställning till? Varför?
- Hur kändes det att ta ett steg framåt? Hur kändes det att stanna kvar?
- Vad händer när man hamnar långt bak eller långt fram? Vad ser man?
- Vad innebär det i en persons vardag att vara någon som hamnar långt fram? Vilka fördelar får man? Hur påverkar det samhället att vissa personer har fördelar gentemot andra?
- Hur kan man gå vidare när man har fått kunskap om de fördelar och nackdelar man får i samhället? Vad kan man göra för att motarbeta dessa orättvisor?

Om rollkortet

Om man har använt rollkortet är det viktigt att diskutera hur deltagarna har förhållit sig till dessa. I rollkortet finns bara en liten del av varje persons identitet med. Om det inte är utskrivet vad personen har för etnicitet, sexuell läggning, funktionsförmåga eller kön, vad lägger vi då själva in? Fråga deltagarna om hur de har tagit ställning till påståendena. Dessa frågor är viktiga för att deltagarna ska kunna få syn på sina egna normer och föreställningar:

- Hur tog man ställning till påståendet när informationen på kortet inte var tillräcklig?

- Vilket kön gav man sin roll? Vilken hudfärg? Vilken sexuell läggning? Vilken bakgrund? Låt deltagarna berätta vad som stod på deras rollkort och vad de själva lade in.
- Vad var det som fick en att ge sin roll de egenskaperna? Låt deltagarna reflektera kring vad de tog för givet, vad de lade in i rollen och varför de gjorde det.

Roller:

Du är en tjuogoettårig samisk tjej. Du jobbar på kontor och sitter i rullstol.

Du är en judisk man i trettioårsåldern. Du är skådespelare men jobbar som vårdbiträde.

Du är en kille som bor i en storstadsförort. Din mamma jobbar som städare, din pappa är arbetslös.

Du är en heterosexuell tvåbarnsmamma som jobbar som säljare av kontorsmaterial. Du bor i en villa.

Du är född i en tjejkropp men har känt sen dagis att du egentligen är en kille. Dina föräldrar är lärare.

Du är en heterosexuell man som arbetar som dansare på operan. Du är uppvuxen i ett litet samhälle i södra Sverige.

Du är sjutton år, du går samhällsprogrammet på gymnasiet och har nyligen blivit förälder.

Du är en muslimsk tjej. Du bor med dina föräldrar som är djupt troende. Du pluggar till jurist på universitetet.

Du är singel och strax över trettio. Du är gymnasielärare och bor kvar i din hemstad på Sveriges västkust.

Du är en femtonårig tjej. Du bor hemma hos dina föräldrar i en by i Västerbottens inland. Du är adopterad.

Du är en man i femtioårsåldern. Du jobbar som polis. Du har nyss skilt dig från din make.

Du är dotter till en undersköterska och studerar ekonomi på universitetet. Du spelar innebandy på fritiden.

Du lever som gömd flykting. Du bor tillsammans med din familj i ett rum i en lägenhet.

Du är en vit kille på tjugofem år som pluggar på Handelshögskolan. Du spelar tennis på fritiden.

Du är en kvinna som jobbar inom vården. Du har bott i Sverige i fjorton år. Du bor med din flickvän i en förort.

Du är en trettioårig kvinna. Du pluggar på universitetet och har bott i Sverige i fem år.

Du är ordförande i en partipolitisk ungdomsorganisation. Dina föräldrar kom till Sverige från Chile på 70-talet.

Du är en kvinna som jobbar inom vården. Du har bott i Sverige i fjorton år. Du bor med din flickvän i en förort.

Du är gift och sitter i kommunfullmäktige. Du har tre barn och har anlitat en barnflicka. Du har dyslexi.

Övningen "Ett steg fram" kan göras på många sätt och kallas i vissa sammanhang för "Privilege Walk". Det är en metod som har utvecklats och använts av feminister i olika sammanhang.

Påståenden:

- Mina högtider har en röd siffra i almanackan.
- Ingen har frågat mig om jag är kille eller tjej.
- Jag behöver inte snåla i slutet av månaden.
- Ingen har förklarat mitt humör med att jag har mens.
- Mina möjligheter att få jobb påverkas inte negativt av vad jag heter.
- Mitt förstaspråk, min religion och min kultur respekteras i samhället som jag lever i.
- Jag reser vart jag vill utan att jag i förväg behöver ta reda på om det finns några funktionshinder på flyget, tåget eller bussen.
- Jag är inte rädd för att stoppas av polisen.
- Jag kan köpa hudfärgade plåster som liknar min hudfärg.
- Jag har ett EU-pass.
- Jag har aldrig blivit kallad något nedlåtande som syftat på min hudfärg eller vilken del av världen som jag kommer ifrån.
- Jag kan komma in på offentliga simhallar utan att ägna en tanke åt vilket omklädningsrum jag ska använda.
- Folk kastar sällan eller aldrig skeptiska blickar åt mitt håll när jag går på stan.
- Ingen har frågat mig var i världen jag kommer ifrån egentligen.
- Jag tog mig in i den här byggnaden och rummet utan att tänka på trösklar och trappor.
- Jag har inte haft några ekonomiska svårigheter.
- Jag har aldrig blivit kallad något nedlåtande som syftat på min sexuella läggning eller mitt könsuttryck.

Diskussionsfrågor

- 1 Hur skapas normer?

- 2 Hur och varför upprätthålls normer?

- 3 När upplever du att du reproducerar/återskapar en norm?

- 4 Hur och varför kan normer förändras?

- 5 En och samma norm kan ses som negativ av vissa och positiv av andra.

Vad är det som gör att man tycker olika och hur påverkar det

- a) individen
- b) samhället?

- 6 Tror ni att vi i Sverige kan få en samsyn kring normer och ett visst normsystem? Varför/varför inte?

- 7 Bör vi sträva efter att alla ska ha exakt samma normer?

Om "ja":
– vad ser ni för problem med det?
Om "nej":
– vad ser vi för problem med det?

- 8 I Sverige har vi lagar och rättigheter/skyldigheter som förbjuder folk att bli diskriminerade på grund av att vi är olika. Men undersökningar visar att många individer ändå blir kränkta och till och med blir utsatta för våld på grund av sitt utseende, klädval, könstillhörighet, sexuell läggning, funktionsvariation, religiös- eller politisk tillhörighet.

Varför kränker de som inte avviker från normen?

a Vad kan du själv göra för att motverka att individers rättigheter begränsas?

b Vad kan samhället göra för att motverka att individers rättigheter begränsas?

Källa: rättighetscenter.se

NORMER

Sociala rättesnören, oskrivna lagar och ideal som kan vara till hjälp för hur vi bör agera vid olika sociala interaktioner men som samtidigt även kan begränsa en individs rätt att uttrycka sin identitet och åsikt.

Normer är:

•
En oskriven regel

•
Drar upp gränser

•
Säger hur vi bör vara och hur vi inte bör vara

•
Begränsar

•
Har konsekvenser i form av fördelar och nackdelar

•
Hänger ihop med makt.

Tips när du arbetar med normer

Källa: Forum för levande historia

– Här är några tips för dig som lärare för att samtalen om normer, makt, rättigheter och olikheter ska bli så givande som möjligt.

Förbered dig och fundera över

Vilka frågor berör dig så att du känner dig osäker eller obekvämd?

Hur kan du göra för att behålla fokus på samtalet istället för att lämna det, eller byta ämne när du blir obekvämd?

Bolla gärna med kollegor innan du kör igång. Eller ta hjälp av någon sakkunnig om du behöver mer information. Det gäller att vara förberedd på sina egna reaktioner och kunna bryta om någon elev glider över från fokus på rättigheter till att uttrycka åsikter om andra, som därmed kan göra samtalet kränkande.

Ta rollen som ledare och styr gruppen efter syftet och de uppsatta ramarna; att alla människor är *födda fria och lika i värde och rättigheter*.

Förutsättningar för ett bra klimat i din klass

Alla klassrumssituationer kan ge upphov till känsliga lägen. Planera tillsammans med eleverna hur ni skapar goda förutsättningar. Här är några exempel på möjliga samtalsregler:

- Förutsätt att den du talar om finns i rummet.
- En elev pratar i taget.
- En kan skapa rundor, där alla får komma till tals och tala till punkt.
- Alla elever respekterar varandra.
- Ingen får skratta åt någon annan elev.
- Det ska vara okej att svara eller göra fel

(det är oftast då en lär sig), försök att ha det "högt i tak", utan att någon blir kränkt.

- Inga gamla konflikter ska lyftas under övningarna.
- Läraren är ytterst ansvarig för att regler följs.
- Ha alltid syfte och mål med varje tema/arbete/uppgift/grupp klart för dig.
- Varför gör vi detta? Vad är budskapet? Kan alla vara med?
- När och hur pratar ni om normer och jämlikhet med eleverna?
- Hur ger ni eleverna ett kritiskt förhållnings-sätt till normer?
- Problematiska normen och de begränsningar den leder till istället för att fokusera på det som avviker från normen.
- Förutsätt inte att det finns ett enhetligt "vi" i klassen/gruppen eller personalgruppen. Prata därför inte i termer av "vi" och "dom". Prata istället om olika individer med olika bakgrund, religion, familj osv.
- Fundera igenom hur du hanterar att elever, föräldrar, kollegor har olika funktionsförmåga och olika sociala-, kulturella- och ekonomiska förhållanden.
- Tänk på att inte befästa normer och föreställningar. Istället för att prata om "hur pojkar och flickor är" kan du prata om förväntningar på och föreställningar om ungdomar utifrån kön och genus.
- Olika – lika.

Använd ordet olika ofta så blir det en självklarhet. Bekräfta att vi är olika på utsidan och lever våra liv olika men på insidan är vi alla lika – vi har alla känslor och blir ledsna om vi inte får vara med oavsett om det beror på glasögon, könsidentitet, hårfärg, keps, språk osv.

- Ta reda på vilka ord och uttryck du använder, men även vad du inte säger och inte gör! Vilka normer förmedlar du?
- Benämna alla elever med deras valda namn så slipper du könsstereotypa antaganden.
- Om du inte känner en elev, fråga hellre om vilket pronomen den vill använda, för att undvika felaktiga antaganden om könstillhörigheter, textifrån en tvåkönsnorm med "tjejer" och "killar" som enda alternativ.

Hur gör ni för att få eleverna att känna att de är aktörer som kan ifrågasätta men också förändra stereotypa och diskriminerande normer?
